

Anna Bisaga

Uniwersytet Opolski

MODERNIZACJA EKOLOGICZNA TOWAROWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH REGIONU OPOLSKIEGO

ECOLOGICAL MODERNIZATION OF AGRICULTURAL MERCHANDISE FARMS IN OPOLE REGION

Słowa kluczowe: drabina zrównoważonego rozwoju, refleksywność instytucjonalna, instrumenty modernizacji ekologicznej WPR, gospodarstwo rolne, wiedza ekspercka

Key words: balanced development ladder, institutional reflexivity, the CAP's instruments for ecological modernization, agricultural farm, expert knowledge

Abstrakt. Zapewnienie trwałości świadczeń ekosystemów wyznacza kierunki zmian w organizacji i zarządzaniu towarowymi gospodarstwami rolnymi. Celem artykułu było przedstawienie opinii rolników o znaczeniu tego procesu w adaptacji towarowych gospodarstw rolnych regionu opolskiego do europejskiego modelu rolnictwa. Uzasadniono tezę, że otoczenie instytucjonalne WPR, dotyczące funkcji środowiskowych gospodarstw rolnych przyczynia się do upowszechnienia refleksywności instytucjonalnej wśród ich użytkowników oraz do wzrostu znaczenia wiedzy eksperckiej w podejmowaniu decyzji produkcyjnych i transakcyjnych. Rutyny produkcyjne prowadzące do specjalizacji ulegają ciągłej transformacji, aby świadczenia ekosystemów decydowały o jakości produkcji i sprzyjały jej lokalnemu/regionalnemu zróżnicowaniu.

Wstęp

Modernizacja ekologiczna nie wyczerpuje wszystkich atrybutów obecnego etapu modernizacji gospodarstw rolnych związanych z ich zrównoważonym rozwojem i „układaniem się” w gospodarce zorientowanej na „zielony wzrost”. Sprzyja jednak takim procesom produkcyjnym i organizacyjnym, dzięki którym kapitał naturalny wykorzystywany w rolnictwie jest nie tylko chroniony i zachowywany dla przyszłych pokoleń, ale w przyszłości będzie należycie wyceniany, a dzięki nowym instytucjom także nagradzany przez rynek. Zapewnienie trwałości kapitału naturalnego i świadczeń/usług ekosystemów jest również warunkiem ponownego terytorialnego „zakorzenienia” gospodarstw rolnych (szczególnie w UE-15), czerpiących wartość dodaną z różnorodności przestrzennej i biologicznej Europy. W tym znaczeniu rolnictwo jest współodpowiedzialne za trwałość kapitału terytorialnego, którego kapitał naturalny, oprócz kultury i odrębnych tradycji, jest najważniejszym składnikiem.

Termin kapitał naturalny odnosi się do odnawialnych i nieodnawialnych zasobów naturalnych oraz procesów ekologicznych zachodzących w ekosystemach. Stosowanie tego pojęcia wymaga identyfikacji różnych jego znaczeń. Zasadnicze rozróżnienie dotyczy podziału na podstawowy kapitał naturalny i dodatkowy kapitał naturalny. Podstawowy kapitał naturalny nie podlega substytucji przez inne zasoby i musi być bezwzględnie zachowany, a dodatkowy kapitał naturalny obejmuje te komponenty i elementy środowiska przyrodniczego wykorzystywane w procesach gospodarowania, które dają się zastąpić lub uzupełnić kapitałem antropogenicznym. Granica pomiędzy wyodrębnionymi typami kapitału naturalnego jest nieostra, szczególnie, gdy uwzględniamy wszystkie (także jeszcze niepoznane) świadczenia/usługi ekosystemów decydujące o jego samoistnej produktywności [Czyżewski 2013]. Bioróżnorodność jest obecnie postrzegana głównie przez efekt wymierania gatunków [Kośmicki 2011], jednak jak podkreśla się w europejskiej strategii dotyczącej bioróżnorodności nie jest ona należycie rozpoznana, oszacowana i wykorzystywana w sposób świadomy [*Nasze ubezpieczenie...* 2013].

Spojrzenie na kapitał naturalny z punktu widzenia bioróżnorodności doprowadziło do sformułowania zasad określających jego trwałość. Według Czai [2013] są to: słaba, wrażliwa, silna lub restrykcyjna zasada trwałości. Pierwsze ujęcie oznacza zachowanie wielkości całkowitego kapitału (naturalnego, antropogenicznego i społecznego) bez uwzględniania jego struktury. Drugie każe zachować całość kapitału i odpowiednią jego strukturę. Silna zasada nakazuje konieczność zachowania każdego zasobu kapitału z osobna, natomiast zasada restrykcyjna zakazuje uszczuplenia któregośkolwiek z zasobów. Ich sformułowanie nie tylko pozwala na wyjaśnienie założeń różnych nurtów ekonomii zrównoważonego rozwoju np. ekonomii środowiskowej vs ekonomii ekologicznej, ale także na przybliżenie do logiki tego rozwoju, w której poszczególne zasady stanowią szczeble strategiczne dokonującej się transformacji gospodarczej, popularnie określaną drabiną zrównoważonego rozwoju [Baker 2006]. Logiki tej można dopatrzeć się we wszystkich dokumentach strategicznych powstających w XXI wieku w Unii Europejskiej (UE), także w ewolucji wspólnej polityki rolnej (WPR).

Wdrażanie drabiny zrównoważonego rozwoju w rolnictwie europejskim wymaga ciągłej zmiany instytucjonalnej. Początkowo środowisko instytucjonalne sprzyjające zarządzaniu funkcją środowiskową w gospodarstwach rolnych było tworzone dla realizacji zasady współzależności (*cross compliance*) [Bisaga 2009]. Kolejnym etapem jest „zazielenienie” I filaru WPR, jednak największej liczby innowacji instytucjonalnych wymagać będzie wdrażanie zmodyfikowanych środowiskowo instrumentów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Ich wykorzystanie w wielu przypadkach będzie związane nie tylko ze współpracą rolników, ale także udziałem innych zainteresowanych stron: samorządów terytorialnych, lokalnych grup działania, przedsiębiorstw, organizacji ekologicznych i konsumenckich. To głównie te programy mają sprzyjać endogenicznej zmianie technologicznej i powstawaniu lokalnych/regionalnych systemów produkcji rolnej.

Ekologiczna modernizacja gospodarstw rolnych, chociaż odwołuje się do wartości tradycyjnego rolnictwa, dokonuje się dzięki nowym instytucjom (normom, wymaganiom, dobrym praktykom), które nie tylko proceduralnie, ale przede wszystkim kognitywnie (poznawczo) muszą zostać przyswojone przez rolników. W tym procesie niezbędna jest refleksyjność instytucjonalna [Beck i in. 2009], która, o ile nie jest postrzegana jako warunek doskonalenia zarządzania rolniczym warsztatem produkcyjnym, jest kojarzona z rosnącymi obciążeniami biurokratycznymi. Refleksyjność instytucjonalna wymaga wiedzy, dlatego wdrażaniu zrównoważonego rozwoju w rolnictwie towarzyszyła reforma systemu doradztwa rolniczego i przebudowa systemu informacji rolniczej [Bisaga 2014]. Dyfuzja wiedzy i dobrych praktyk środowiskowych wywołuje zmiany w innych obszarach organizacji gospodarstw rolnych, nie tylko związanych z produkcją, ale także w sferze transakcyjnej, powiązań międzyorganizacyjnych i strukturach sieci społecznych rolników.

W UE procesami modernizacji ekologicznej objęto głównie wielkotowarowe gospodarstwa rolne, wyznaczając dzięki temu granice koncentracji i specjalizacji produkcji. W Polsce wytycza ona ścieżki rozwojowe i definiuje systemy produkcji dla sektora towarowego w rolnictwie. W województwie opolskim dzięki tradycji dobrej kultury rolnej, ale także na skutek wielu innych procesów gospodarczych i społecznych, takich jak: prywatyzacja państwowych gospodarstw rolnych, depopulacja obszarów wiejskich w wyniku emigracji, trwałości dzierżawy sąsiedzkiej, towarowe gospodarstwa rolne rozwijają się niezwykle dynamicznie. Ważne jest zatem poznanie opinii ich użytkowników na temat celów środowiskowych gospodarowania i ich wpływu na organizację i zarządzanie gospodarstwem rolnym.

Materiał i metodyka badań

Celem opracowania było przedstawienie opinii rolników o znaczeniu modernizacji ekologicznej w procesie adaptacji towarowych gospodarstw rolnych regionu opolskiego do europejskiego modelu rolnictwa. Uzasadniono tezę, że otoczenie instytucjonalne WPR dotyczące funkcji środowiskowych gospodarstw rolnych przyczynia się do upowszechnienia refleksyjności instytucjonalnej wśród ich użytkowników oraz do wzrostu znaczenia wiedzy eksperckiej w podejmowaniu decyzji produkcyjnych i transakcyjnych.

Materiał empiryczny pochodził z badań przeprowadzonych w 2014 roku metodą wywiadu kwestionariuszowego w celowo dobranych towarowych gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 10 ha UR, o różnych kierunkach produkcji rolniczej, zlokalizowanych w subregionach reprezentatywnych dla rolnictwa województwa opolskiego, tj. gminach: Głogówek, Kietrz, Lubrza, Biała, Skarbimierz i Olszanka. Próba badawcza liczyła 100 gospodarstw rolnych.

Wyniki badań i dyskusja

Głównym wyróżnikiem każdej modernizacji społecznej i gospodarczej jest oświecenie i związany z nim postęp naukowo-techniczny [Wójcicki 2007]. Na obecnym etapie tego procesu wiedza przyjmuje formę wiedzy eksperckiej (wiedzy specjalistycznej) wykorzystywanej w kreowaniu dóbr rywalizujących. Powszechność refleksyjności instytucjonalnej oznacza, iż tworzone przez ekspertów teorie i pojęcia oraz dokonywane przez nich odkrycia nieustannie przenikają do społeczeństwa i gospodarki.

Objęcie polskiego rolnictwa dopłatami bezpośrednimi powiązanymi z normami środowiskowymi wymagało zaangażowania rolników w wiedzę o nowych technologiach produkcji – pozwalała ona na ograniczenie obaw związanych z kontrolą w gospodarstwie i utratą wskutek kar części dopłat. Po 10 latach funkcjonowania gospodarstw w środowisku regulacyjnym WPR większe zainteresowanie rolników dotyczy wiedzy prawnej, ekonomicznej oraz wiedzy specjalistycznej dotyczącej systemów produkcji roślinnej i zwierzęcej. Coraz bardziej przydatna staje się też wiedza informatyczna.

Wiedza o wymaganiach środowiskowych stawianych przed gospodarstwami rolnymi należy już do kanonu edukacyjnego i jest ona przyswajana w niezbędnym zakresie do prowadzenia działalności rolniczej (68% wskazań) [Sokołowska, Bisaga 2014]. Prezentowane badania potwierdziły, że w opinii badanych osób wśród organizacji otoczenia rolnictwa Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) ma największy wpływ

Tabela 1. Zmiany w organizacji gospodarstw rolnych po pełnym wdrożeniu zasady *cross compliance*

Table 1. Changes in the organization of agricultural households after full implementation of *cross-compliance rule*

Rodzaj zmiany/ <i>Type of change</i>	Wskazania/ Indications [%]
W stosowanej agrotechnice/ <i>Used in agrotechnology</i>	41
W systemie chowu zwierząt/ <i>In the system of animal breeding</i>	43
W zarządzaniu gospodarstwem/ <i>In the management of households</i>	30
W dokumentowaniu prowadzonych prac/ <i>In the record keeping of the works done</i>	52
W kontaktach z instytucjami otoczenia rolnictwa/ <i>In contacts with agricultural surroundings institutions</i>	13
Nie wiem/ <i>I don't know</i>	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań zrealizowanych w 2014 roku

Source: own case study on the basis of the research conducted in 2014

na rozwój gospodarstw rolnych. Jednak to współpraca z doradcami rolnymi jest istotnie ważna przy podejmowaniu decyzji o przeprowadzanych zmianach. Nowe więzi społeczne związane z dyfuzją wiedzy i innowacji budują społeczny kapitał pomostowy na obszarach wiejskich, ale także zaufanie rolników do swoich kompetencji zarządczych, czego przykładem są zmiany w ich stosunku do kontroli urzędowych. W 2004 roku udział respondentów, którzy nie obawiali się żadnej kontroli wynosił 1,3%, a 40% nie miało zdania na ten temat. Natomiast w 2014 roku obaw związanych z tą procedurą nie podzielało 75% badanych rolników i żaden z respondentów nie wskazywał na nieznamość zagadnienia. Tylko nieliczna część ankietowanych w 2014 roku nie była pewna czy nie przekroczyła norm ilości i rodzajów stosowanych nawozów (11% wskazań) oraz ilości i rodzaju stosowanych środków ochrony roślin (15%).

Modernizacja ekologiczna gospodarstw jest źródłem zmian w różnych obszarach ich działalności (tab. 1). Chociaż respondenci uznają dokumentowanie wykonywanych prac za najbardziej widoczną zmianę wynikającą z modernizacji ekologicznej (52%), to proces ten coraz częściej

zachęca ich do wykorzystywania tej procedury w zarządzaniu gospodarstwem rolnym. W badaniach w 2014 roku 60% badanych potwierdziło wykorzystywanie dokumentacji przy podejmowaniu decyzji o zmianach w gospodarstwach rolnych, a 48% rolników deklaruowało chęć prowadzenia dokumentacji w formie elektronicznej, przekazywanej do zintegrowanego systemu zarządzania, w celu uzyskania tą drogą porad i sugestii od doradców rolnych oraz innych ekspertów.

Posiłkowanie się dokumentacją w zarządzaniu rolniczym warsztatem produkcyjnym ułatwia też orientację gospodarstw na precyzyjny typ produkcji, czego potwierdzeniem jest wzrost liczby nowoczesnych opryskiwaczy i rozsiewaczy nawozów w badanych gospodarstwach, a także wprowadzane zmiany w systemie chowu zwierząt (43%) i zmiany w agrotechnice (41%). Miękkim argumentem potwierdzającym taką orientację jest wola uczestnictwa w platformach współpracy budujących więzi rolników z ośrodkami wdrożeniowymi i uczelniami. Wśród możliwych obszarów współpracy najczęściej wskazań dotyczyło nowych technologii produkcji (67%) oraz specjalizacji zasobów gospodarstw zgodnej z uwarunkowaniami środowiskowymi (60%).

Modernizacja ekologiczna przyczynia się do rozwoju ekonomii rolnictwa i systemów eksperckich. Rozpoczęto badania nad kosztami i korzyściami wdrażania zasady *cross compliance* [Graczyk, Kociszewski 2013], programów rolnośrodowiskowych, dobrostanu zwierząt. Powstają też nowe koncepcje renty gruntowej odwołujące się do samoistnej produktywności ziemi [Czyżewski 2013]. W opinii opolskich rolników (65% wskazań) czynnik kapitału naturalnego nie jest nagradzany przez rynek, dlatego ważny jest ich stosunek do premiowania gospodarstw rolnych za utrzymanie jakości ekosystemów: 73% badanych osób potwierdziło taką potrzebę, 14% zaprzeczyło, ponieważ jest to wpisane w zawód rolnika, a 12% respondentów chciało, aby premiowane były działania ponadstandardowe i indywidualne zobowiązania i tylko 1% nie miało zdania w tej kwestii.

Zarówno w nauce, jak i w praktyce gospodarczej identyfikowane formy refleksyjności instytucjonalnej można zrozumieć i wyjaśnić przez zapośredniczenie wymagań określonej zasady trwałości kapitału naturalnego. W literaturze uzasadniana jest teza, że obowiązujące obecnie środowisko instytucjonalne odpowiada wrażliwej zasadzie trwałości [Kociszewski 2013], a jej pogłębienie jest możliwe dzięki nowym instrumentom Europejskiego Funduszu Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich (EFRROW) zintegrowanym z innymi funduszami rozwojowymi UE (Funduszem Spójności, Europejskim Funduszem Społecznym). Dywersyfikacja instrumentów środowiskowych finansowanych w ramach tego funduszu (wyodrębnienie programów rolnośrodowiskowo-klimatycznych, płatności w ramach „Natura 2000”, ONW) rzeczywiście daje taką możliwość. W przypadku rolnictwa intensywnego są to różne formy programów rolnośrodowiskowo-klimatycznych. W województwie opolskim oferowane renty instytucjonalne utrzymują równowagę z tradycyjnymi wartościami gospodarowania, co skutkuje większym niż w innych regionach w kraju

Tabela 2. Skutki środowiskowe obecnego etapu modernizacji rolnictwa w opinii respondentów

Table 2. Environmental results of the current stage of modernization in the respondents' opinions

Skutek/Result	Wskazania/Indications [%]
Zwiększy się zanieczyszczenie środowiska/ <i>It will increase the environmental pollution</i>	22
Pogorszy się jakość gleb/ <i>It will deteriorate the quality of soils</i>	13
Dzięki praktykom Dobrej Kultury Rolnej wpływ rolnictwa na środowisko nie będzie tak szkodliwy/ <i>Thanks to the practices of Good Agricultural Culture the influence on the environment will not be so harmful</i>	61
Znacząco poprawi się stan środowiska naturalnego, krajobrazu i odtworzona zostanie bioróżnorodność/ <i>The state of natural environment and the landscape will improve significantly and biodiversity will be recreated</i>	10
Zachowane zostaną tradycyjne odmiany roślin i rasy zwierząt/ <i>Traditionals species of animals and plants will be preserved</i>	5

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

udziałem rolników w takich pakietach tych programów, jak: rolnictwo zrównoważone oraz ochrona gleb i wód.

W badaniach respondentów poproszono o ocenę skutków środowiskowych obecnego etapu modernizacji rolnictwa (tab. 2). W wyniku pierwszej modernizacji w wielu regionach Europy powstało rolnictwo industrialne. Są to tzw. „szare regiony”, w odróżnieniu od „regionów zielonych”, w których proces ten przebiegał znacznie wolniej. Modernizacja ekologiczna ma na celu wzmocnienie „regionów zielonych”, a w „szarych” przywrócenie dbałości o środowisko naturalne. Nowy model rolnictwa europejskiego wyklucza dualny jego rozwój. Jak pokazują dane prezentowane w tabeli 2, nie tylko ekonomiści, ale również rolnicy mają wątpliwości czy obecny etap modernizacji rolnictwa wyeliminuje negatywne efekty zewnętrzne związane z ich działalnością gospodarczą. W badanej populacji 22% respondentów uważało, że zwiększy się zanieczyszczenie środowiska i pogorszy się jakość gleb (13%). Wśród badanych byli i optymiści – 61% rolników potwierdziło wpływ dobrych praktyk rolniczych na jakość usług ekosystemów, a 10% było przekonanych, że możliwa jest znacząca poprawa środowiska naturalnego i odtworzenie bioróżnorodności. Takie przekonania, jak można przypuszczać, wynikają z zaufania do swoich kompetencji i dążenia do doskonalenia zarządzania rolniczym warsztatem produkcyjnym.

Podsumowanie i wnioski

Obecny etap modernizacji rolnictwa ma swoje źródło w poznaniu i wiedzy o negatywnych efektach zewnętrznych kumulujących się w rolnictwie industrialnym i na obszarach wiejskich, na których ten typ produkcji dominuje. Oczekiwania konsumentów i ruchy społeczne wywołane przez te zagrożenia sprawiły, że konieczna stała się ekologiczna modernizacja rolnictwa oraz dostosowanie WPR do jej potrzeb. Ekologiczna modernizacja zmienia podejścia do struktury kapitału wykorzystywanego w rolnictwie i trwałości jej składników, w szczególności wyodrębnia kapitał naturalny jako czynnik produkcji, który musi być bezwzględnie zachowany.

Transformacja europejskiego modelu rolnictwa odbywa się zgodnie z logiką drabiny zrównoważonego rozwoju. Wyznacza ona także kierunki ewolucji WPR decydujące o innowacjach w jej środowisku instytucjonalnym. Adaptacja polskiego rolnictwa do europejskiego modelu rolnictwa odbywa się w środowisku instytucjonalnym zreformowanej WPR, co wyklucza zachowania produkcyjne właściwe dla prostego uprzemysłowienia rolnictwa i model dualnego rozwoju rolnictwa w polskich regionach.

Warunki środowiskowo-klimatyczne w regionie opolskim sprzyjają intensyfikacji produkcji osiągananej dzięki specjalizacji i upraszczaniu struktury produkcji. Procesy te nasiliły się po przystąpieniu Polski do UE. Dokonująca się równolegle modernizacja ekologiczna wywołuje pozytywne efekty, m.in.:

- upowszechnianie się refleksyjności instytucjonalnej, co przekłada się na większe zaangażowanie rolników w wiedzę specjalistyczną: prawną, ekonomiczną, o technologiach dostosowanych do warunków siedliskowych;
- dokumenty generowane w związku z prowadzoną produkcją są coraz częściej wykorzystywane w zarządzaniu rolniczym warsztatem produkcyjnym;
- wprowadzane są zmiany w procesie produkcji skutkujące specjalizacjami zorientowanymi na precyzyjny typ gospodarowania;
- głównie dzięki udziałowi rolników w programach rolnośrodowiskowych utrzymywane są świadczenia/usługi ekosystemów;
- tradycyjny wśród rolników szacunek do przyrody, zyskuje dzięki modernizacji ekologicznej nowe uprawnienie instytucjonalne i jest nagradzany rentami instytucjonalnymi;
- instrumenty służące modernizacji ekologicznej mogą być wykorzystywane do zarządzania przestrzenią wiejską.

Literatura

- Baker S. 2006: *Sustainable Development*, Routledge, London&New York, 17-48.
- Beck U., Gidens A., Lash S. 2009: *Modernizacja refleksyjna*, PWN, Warszawa, 116-124.
- Bisaga A. 2009: *Wspólna Polityka Rolna jako przesłanka zmian struktur współzrządzenia rolnictwem*, [w:] M. Adamowicz (red.), *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej. Uwarunkowania, mechanizmy, efekty*, Wyd. SGGW, Warszawa, 140-143.
- Bisaga A. 2014: Instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy w rolnictwie na przykładzie badań w województwie opolskim, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 360, 238-242.
- Czaja S. 2013: *Wybrane problemy metodyczno-metodologiczne wyceny elementów kapitału naturalnego*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 317, 277.
- Czyżewski B. 2013: *Renty ekonomiczne w gospodarce żywnościowej w Polsce*, PWE, Warszawa, 51.
- Graczyk A., Kociszewski K. 2013: *Teoretyczne i aplikacyjne aspekty wyceny środowiskowych efektów zewnętrznych w rolnictwie*, [w:] J.S. Zegar (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym*, Raport, Program Wieloletni 2011-2014, nr 68, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 43-90.
- Kociszewski K. 2013: *Ekologizacja polskiego rolnictwa a jego zrównoważony rozwój w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 32.
- Kośmicki E. 2011: *Globalne zagrożenia bioróżnorodności a problem światowego kierowania*, [w:] B. Poskrobko (red.), *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok, 43-47.
- Nasze ubezpieczenie na życie i nasz kapitał naturalny – strategia ochrony różnorodności biologicznej UE do 2020*, Dz.U. UE 2013/C 258E/15 z 7.9.2013.
- Sokołowska S., Bisaga A. 2014: *Wspólna Polityka Rolna podstawą endogenizacji rozwoju rolnictwa w regionie opolskim*, [w:] N. Drejerska (red.), *Rolnictwo, gospodarka żywnościowa, obszary wiejskie – 10 lat w Unii Europejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa, 178-179.
- Wójcicki Z. 2007: *Technologiczna i ekologiczna modernizacja rolnictwa i obszarów wiejskich*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, nr 1, 5-6.

Summary

The assurance of the ecosystem benefits continuity sets new directions as far as the changes in organization and management of agricultural households are concerned. The aim of the following paper is to present farmers' opinions about the significance of the previously mentioned process in the adaptation of agricultural merchandise households, in Opole region, to the European model of agriculture. The article justifies the thesis that institutional surroundings of the CAP, concerning the environmental functions of agricultural households, are the cause of generalization of institutional reflexivity among its users, as well as, the cause of the increase in significance of the expert knowledge as far as decisions concerning production and transaction are concerned. Production routines leading to specialization are under continuous transformation, in order to make the ecosystems benefits decide about the quality of production and favour their local/regional differentiation.

Adres do korespondencji
dr Anna Bisaga
Uniwersytet Opolski
Wydział Ekonomiczny
ul. Ozimska 46a, 45-058 Opole
tel. (77) 401 68 80
e-mail: abisaga@uni.opole.pl